

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 4

Рівне – 2015

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет**

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 4

Рівне – 2015

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 4 - Рівне: РДГУ, 2015 – 300 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна – доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 27 березня 2015 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет.e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

7. Shestopalova L.F. Profilaktyka posttravmatychnykh stresovykh rozladiv u zhytvi nadzvychaynykh podiy: medyko-psykholohichni aspekty / L.F. Shestopalova // Humanitarnyy chasopys. – 2005. – № 1. – S. 103 – 108.

Резюме. В статті проаналізовані теоретичні підходи к определению понятия посттравматического стрессового расстройства (ПТСР) с точки зрения украинских и зарубежных исследователей. Рассмотрены психологические особенности переживания ПТСР участников зоны АТО на сегодняшнем этапе. Выявлено, что более 50% бойцов, вернувшихся из зоны АТО имеют ярко выраженные признаки синдрома посттравматического стрессового расстройства, среди которых флеш беки, эмоциональное оцепенение, немотивированная бдительность, дезадаптация, психосоматические нарушения.

Ключевые слова: посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР), антитеррористична операция, травматическое событие, симптом, экстремальные условия, психологическое состояние.

Summary. The article analyzes the theoretical approaches to the definition of post-traumatic stress disorder (PTSD) in terms of Ukrainian and foreign researchers. It analyzes the psychological features of PTSD experience of the participants of zone of ATO at this stage. It is revealed that more than 50% of the fighters who have returned from the area of ATO have distinct features of the syndrome of post-traumatic stress disorder, including flash lords, emotional numbness, unmotivated vigilance, maladjustment, psychosomatic disorders.

Key words: post-traumatic stress disorder (PTSD), antiterrorist operation, traumatic event, a symptom, extreme conditions, psychological state.

УДК 159.954:316.6-057.874

О.В. СТОРОЖ

РОЗВИТОК СКЛАДОВИХ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено дослідженню складових творчої соціалізації особистості. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Обґрунтовано основні складові творчої соціалізації особистості: соціально-психологічна адаптація, фрустрація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті характеристики, образне і вербальне творче мислення, оригінальність тематична. Встановлено суть творчої соціалізації особистості. Проаналізовано структуру технології розвитку складових творчої соціалізації особистості.

Ключові слова: соціалізація, творче мислення, творча соціалізація особистості, складові творчої соціалізації, технологія.

Постановка проблеми. Однією із центральних проблем у психології, що притягує до себе погляди дослідників, є проблема творчості. В умовах сучасного життя творчість значною мірою виступає своєрідним механізмом адаптації особистості до соціальних змін, що відбуваються. Динамізм розвитку нашої країни в економічній і політичній сферах викликав істотні зміни як у матеріальному, так і в духовному житті людей. Для того, щоб внутрішньо відповідати сучасній дійсності, людина повинна не просто вміти адаптуватися до нової ситуації, але й бути здатною змінити її, змінюючись і розвиваючись при цьому сама. Саме тому особливий інтерес викликають дослідження, присвячені вивченню особливостей успішної соціалізації активної творчої особистості, складових її творчого мислення. Так, гнучкість і оригінальність мислення можна з повною впевненістю розглядати як фактори виживання особистості в умовах сучасного розвитку суспільства, необхідні якості при вирішенні життєво важливих проблем. Відповідно нестійкість і відсутність гарантій істинності сучасних соціальних цінностей жадають від особистості власної оригінальної позиції до подій. У цьому контексті актуальним залишається процес соціалізації підростаючого покоління, дослідження їх творчого підходу і успішної реалізації в суспільстві.

Зазначено, що провідні психологічні концепції і моделі соціалізації особистості сформувались зарубіжними і вітчизняними вченими у руслі трьох основних підходів: *культурантропології* (Ф. Боас, В. Малиновський, М. Мід та ін.), *соціології* (Дж. Дьюї, Е. Дюркгайм, В. Кукартц та ін.) і *психології* (Г. М. Андреева, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Л. Колберг, А. Маслоу, В. В. Москаленко, Г. Олпорт, Ж. П'яже, К. Роджерс, Дж. Роттер, З. Фройд, В. Т. Ціба та ін.) [4; 11].

Аналіз основних підходів до проблем творчого мислення показав, що поняття «творче мислення» виступає синонімом *продуктивного, креативного, латерального, конструктивного, евристичного мислення* (Г. Айзенк, Г. Алдер, Д. Б. Богоявленська, Е. де Боно, А. Б. Брушлінський, Ф. Вільямс, Дж. Гілфорд, Л. Я. Дорфман, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, З. І. Калмикова, В. В. Клименко, Н. Коган, О. І. Кульчицька, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, В. В. Рагозіна, М. Л. Смульсон, П. Торренс, О. С. Тунік та ін.). Творче мислення визначено як процес створення суб'єктивно нового продукту, відкриття або прогнозування чогось суттєво нового через пізнання і пошук необхідних і нестандартних способів дій, через встановлення різноманітних зв'язків, комбінацій, аналогій, реконструкцій із багатьох можливостей, синтезуючи і пов'язуючи елементи новим оригінальним шляхом [11].

Значна увага наукової роботи приділяється змісту і дослідженню взаємозв'язку процесів соціалізації і творчого мислення: розмежування активної і пасивної соціалізації (Г. Алдер, Г. О. Балл, Г. С. Батищев,

Н. Ф. Голованова, В. М. Дружинін, О. Г. Карпенко, Л. С. Смолінчук, В. Т. Циба, В. С. Юркевич [1]; виявлення соціальної творчості, соціальної креативності, соціальної обдарованості (Т. Н. Балабанова, О. І. Власова, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Е. Ландау, О. І. Ніколаєва, О. І. Кульчицька, Л. В. Попова, Р. О. Семенова, О. Ю. Тургенева) [2; 3; 7], як одного з критеріїв вдалої соціалізації особистості з високим творчим потенціалом. Теоретичні пошуки також дозволили виокремити і довести існування процесів творчої адаптації, творчої адаптованості, що полягає у самозмінах і змінах, перебудовах соціальних ситуацій на підставі незахисних адаптивних механізмів та створення умов для нової цілеспрямованої, продуктивної, творчої діяльності, яка приймається і позитивно оцінюється соціумом, тобто нова швидка й оригінальна адаптація до швидкоплинного навколишнього світу (А. А. Налчаджян, К. Роджерс, В. М. Ямницький) [14] що, в свою чергу, дає підстави для існування поняття творчої соціалізації особистості, яке недавно з'явилося у вітчизняних (О. А. Туріна) і зарубіжних (Л. В. Коломийченко) дослідженнях. Суть процесу *творчої соціалізації* виражається у найвищому щаблі соціалізації людини в середовищі – активне входження особи у світ суспільства шляхом творчо-перетворюючої дії задля позитивної зміни в процесі освоєння традицій, норм і цінностей культури [11].

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз складових творчої соціалізації особистості і представити технологію їх розвитку.

Результати теоретичного дослідження. За теоретичним аналізом робіт зарубіжних і вітчизняних вчених соціалізація особистості опосередкована віковими та психологічними особливостями кожного періоду зростання, до якого, у першу чергу, відноситься повне структурування самосвідомості (Г. С. Абрамова, Г. М. Андреева, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, Дж. Роджерс, О. В. Скрипченко), перехід на якісно новий рівень моральної свідомості (М. Й. Боришевський); розвиток інтелекту (Ж. П'яже, О. О. Реан), розвиток творчого мислення (В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, Н. С. Лейтес, В. О. Моляко, О. Д. Музика, І. П. Павлов, В. В. Рибалко, В. А. Роменець), формування характеру (О. І. Лічко), цілепокладання (Ю. М. Швалб), самооцінка (І. Ю. Кулагіна), соціальний статус (С. Д. Максименко, Дж. Морено, Т. Д. Щербан), становлення особистісного самовизначення (Т. Д. Драгунова, Д. Б. Ельконін). У процесі соціалізації особистість переходить з позиції реципієнта соціальних впливів до позиції активного суб'єкта, тобто активно відтворює соціальні норми та відношення за рахунок діяльності і творчої реалізації [6; 11].

Таким чином, успішна соціальна ситуація розвитку особистості залежить від основних складових соціалізації: *соціально-психологічної адаптації, фрустрації, соціального статусу, соціального визнання, набутих характеристик* (М. Й. Боришевський, О. З. Лютак, І. Г. Малкіна-Пих, С. Д. Максименко, О. О. Реан, Ю. М. Швалб); і розвитку складових творчого мислення: *образного і вербального творчого мислення* (В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, В. А. Роменець), які в своїй взаємодії відображають складові творчої соціалізації особистості [1; 6; 7; 11].

Розглянемо докладніше змістову структуру кожної складової творчої соціалізації особистості.

Теоретичний аналіз процесу *соціально-психологічної адаптації*, як однієї із складових творчої соціалізації особистості, показав, що він виступає необхідною умовою соціалізації, де основна увага приділяється процесу адаптації, прийнятті себе і інших, емоційному комфорту, домінуванню, інтернальності і ескапізму. Адаптація та соціалізація – єдиний процес взаємодії особистості і суспільства, при цьому адаптація виражає пристосування людини до нової для неї діяльності [4; 12].

Як зазначає В. М. Ямницький, одним із найпопулярніших дослідників процесів соціально-психологічної адаптації на рівні особистісних механізмів у вітчизняній психології вважається А. А. Налчаджян [14]. Розуміння автором кола явищ, що спричиняють соціально-психологічну адаптацію, призводить до бачення *проблемної ситуації* як її «пускового механізму», тобто в умовах проблемної ситуації адаптивні процеси особистості спираються на функціонування не окремих, ізольованих механізмів, а їх комплексів. Ці адаптивні комплекси, що знов і знов активізуються у схожих соціальних ситуаціях, закріплюються у структурі особистості та поступово стають підструктурами її характеру. Психолог пропонує розрізняти три види таких комплексів: 1) незахисні адаптивні комплекси (які активізуються в умовах не проблемних ситуацій), які не є фруструючими та вимагають прийняття раціональних рішень, що здійснюється на підставі реалізації незахисних адаптивних комплексів, тут на перший план виступають пізнавальні процеси особистості, цілеутворення, механізми розв'язання задач; 2) захисні, що є стійкими сполученнями тільки захисних механізмів – передбачають взаємодію на рівні відомих захисних механізмів особистості: агресії, раціоналізації, регресії, проєкції тощо; 3) змішані, які складаються із захисних та незахисних механізмів – відображають ситуацію, коли особистість фруструється, проте стоїть перед розв'язанням конструктивних завдань, що пов'язані з виконанням її соціальних ролей [11; 14].

Виходячи з вище наведених фактів, В. М. Ямницький [14] пропонує розрізняти такі два рівні адаптації: адаптація шляхом перетворення та фактичного усунення проблемної ситуації; адаптація зі збереженням проблемної ситуації (на підставі захисних механізмів). З урахуванням динаміки цілей і умов адаптації, соціально-психологічна адаптація відбувається за типом адаптації до середовища, що постійно змінюється [11].

Дослідження психологів гуманістичного підходу показали, що успіх соціально-психологічної адаптації особистості залежить від вміння приймати себе і інших. Так, прийняття себе за А. Маслоу [13], виходить з позицій самоактуалізованої особистості, яка приймає себе такою, якою вона є, і відповідно з легкістю приймає й інших і людство в цілому. За дослідженнями К. Роджерса [13], та людина, яка більшою мірою приймає себе, вірогідно, що вона приймає і інших. Е. Фромм, наприклад, стверджував, що любов до себе і любов до інших йдуть рука в руку.

Відповідно, для досягнення успішної соціально-психологічної адаптації особистості, Дж. Роттер [13] вводить поняття фізичного комфорту, який характеризується задоволеністю і пов'язаний з фізичною безпекою, хорошим здоров'ям і свободою від болю. У свою чергу, емоційний комфорт характеризується емоційною гармонією, відсутністю стресів, фрустрації, і насичений радістю і задоволенням ситуацією, собою, іншими [11; 13].

Необхідною умовою вдалої адаптації за Дж. Роттером також є схильність індивіда до певної форми локусу контролю: інтернальний контроль - відповідальність за себе, екстернальний контроль - відповідальність перекладається на інших, що відображає характер особистості в різних соціальних ситуаціях [13]. Не менш важливою стороною соціалізації виступає і прагнення особистості до домінування або підкорення в суспільстві. Домінування (управління) – це властивість особистості, яка характеризується прагненням контролювати інших людей. За Дж. Роттером, домінантність це потреба впливати на життя інших людей і мати можливість організовувати наслідки на основі такого контролю [4; 5; 13].

Дослідження К. Роджерса і Р. Даймонда соціально-психологічної адаптації призвели до розуміння ескапізму – соціально-психологічного явища втечі людини від негативного впливу навколишньої дійсності у світ ілюзій, замикання у власному «Я» тощо, що відображає рівень готовності її проявляти активну позицію в соціумі [11; 13].

Таким чином соціально-психологічна адаптація відображає одну із важливих складових творчої соціалізації особистості.

Наступною складовою творчої соціалізації особистості виступає *фрустрація* як певний психічний стан зростаючого емоційно-вольового напруження людини, зумовлений об'єктивно нездоланими (чи суб'єктивно уявленими) бар'єрами на шляху до поставленої мети або задоволення важливих потреб і бажань (Л. П. Гримак, Н. С. Лейтес, В. П. Петрунук) [5].

Для виникнення фрустрації необхідна наявність двох моментів: сильної вмотивованості досягти мети й перешкоди, що перешкоджає цьому досягненню (Ф. Є. Василюк, Л. П. Гримак). Зустрічається розуміння фрустрації і як внутрішньо особистісного конфлікту, що виникає внаслідок з особистих бажань людини й обмежень, що накладають суспільними нормами й мораллю, зазначає О. О. Реан [11].

В свою чергу Е. Ландау [9] вважає, що агресія, як один із проявів фрустрації – ознака творчої особистості. У сучасній мові Е. Ландау знаходить такі вираження «агресії», як «впоратися із проблемою», «перебороти труднощі», «проникнути в суть справи» і т.д. – все це агресивний опис позитивних дій.

За Е. Ландау агресія є не тільки реакцією, негативною метою якою стає руйнування або насильство, але також спонуканням до кожної дії й кожного успіху. Тут говориться про постійну екзистенціальну боротьбу у внутрішній сутності людини між різними можливостями поведінки. Причиною того, що людство перебуває сьогодні в такому загрозливому стані, є не наша агресія сама по собі, а придушення індивідуальної агресії й нездатність використати агресію творчим чином (Е. Ландау) [9; 11].

Г. Алдер [1] розмірковує, що перед етапом інкубації (визрівання, кристалізації рішення), який веде до відкриття (інсайту), виникає фрустрація, що характеризується суб'єктивним відчуттям поразки. Якщо ми узаконимо фрустрацію в якості однієї зі штатних фаз творчого процесу, то знайдемо необхідну стійкість і позбавимо себе від зайвих хвилювань. Проаналізувавши, із чого виникають фрустрації, ми прийдемо до висновку, що в нашому мозку відбувається «зміна варті»: свідомість, зробивши все, що в її силах, передає повноваження підсвідомості, фіксує Г. Алдер [1].

Чергова складова творчої соціалізації особистості проявляється в *соціальному статусі* – становище в системі міжособистісних стосунків, яке визначає її права, обов'язки і привілеї, а також міру психологічного впливу на членів групи. У статусі відображається ставлення групи чи колективу до особистості: визнання чи невизнання, повага чи неповага, симпатія чи антипатія [5]. Соціальний статус має властивість змінюватися в процесі соціалізації особистості. Вченими досліджено, чим вищий соціальний статус особистості, тим більш вона є соціалізованою і творчою в тому соціальному середовищі, де представлена.

В своїх дослідженнях Л. Б. Єрмолаєва-Томіна [3] розкриває роль потреби в певному соціальному статусі, яка визначається кількістю впливів, спрямованих на інших людей. Однак, зовсім по-іншому складається статус творчих геніїв, підкреслює Л. Б. Єрмолаєва-Томіна. Високо творчі люди стають «володарями думок» тільки через продукти своєї творчості. Вони досягають свого безсмертя через художні відкриття, винаходи, ідеї, створення творів мистецтва, знезацька й точно відображають загальне через конкретне, завойовуючи простір і час своїх впливів на людей тільки в прагненні проникнути в суть фундаментальних закономірностей світу [3].

Наступна не менш важлива складова творчої соціалізації особистості – це *соціальне визнання*, яке ґрунтується на основі експертної оцінки продукту творчої діяльності особистості фахівцями в області творчого мислення і соціально успішної оригінальної ідеї [6; 10; 11]. О. В. Моляко підкреслює, що основним фактом творчої діяльності є її продукт, – книга, симфонія, технічний пристрій, картина, вірш, нова ідея, закріплена в слові або іншому символі [10].

Так в свою чергу, І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков засвідчили, що вироблення особистісного ставлення як творчий процес і творчість не існує поза людиною. Воно є продуктом її діяльності, де людина виступає індивідуальним носієм творчості. Відображаючи межі всебічності та універсальності особистості, цей процес творення фіксує її продуктивну діяльність, результатом якої завжди є «ідеальний» (наука, мистецтво) або «матеріальний» (техніка) продукт. Усі причетності й ставлення до реалій – продукти, але продукти не завжди є адекватністю. Вони стають нею лише тоді, коли є умови, за яких відбувається їх перетворення у певні цінності.

Тоді будь-який вироблений продукт розглядається з точки зору його корисності, яка робить цей продукт споживною вартістю і утворює тим самим суспільну міру для кількісної та якісної характеристики творчого потенціалу особистості [8].

Слід також підкреслити, що людина творить не заради однієї лише корисності продукту, а й для того, щоб реалізувати себе в творчості [8].

Однією із необхідною складовою творчої соціалізації особистості вважають також *набуті характеристики* до яких ми відносимо риси характеру особистості, які з'явилися у процесі соціалізації [5]. Характер визначається психологічним утворенням, який включає сукупність яскраво виражених і відносно стійких рис, притаманних певній особистості і які постійно виявляються в її поведінці [5]. В процесі творчої соціалізації розглядають такі риси характеру як *схильність до ризику* – це ситуативні дії суб'єкта, спрямовані на досягнення привабливої мети, які гарантують успіх, їх реалізація пов'язана з елементами небезпеки чи неуспіху; *складність* (комплексність) як створення із декількох частин, різноманітність як складом частин, які входять і зв'язки між ними; *допитливість* – риса характеру особистості, яка виявляється у постійному прагненні людини до глибшого розуміння суті подій і явищ навколишнього світу; *уява* – як психічний процес, який виявляється у створенні людиною на основі її попереднього досвіду образів об'єктів, яких вона безпосередньо не сприймала і не сприймає у даний момент тощо (Ф. Вільямс, О. Є. Тунік) [11]. Дані риси характеру допомагають особистості бути успішною і творчо соціалізованою в суспільстві, реалізовувати нові ідеї ризикуючи порушити стандартний, сталий простір соціального життя.

Детермінуючі складові творчої соціалізації спостерігаються у проявах *образного і вербального творчого мислення*: образна і вербальна *швидкість* мислення – здібність продукувати велику кількість образних і вербальних ідей (Дж. Гілфорд, П. Торренс) [11; 13], генерування великої кількості образних і вербальних ідей, швидкість думки, не одна, а кілька доречних відповідей (Ф. Вільямс) [11]; образна і вербальна *гнучкість* мислення – здібність пропонувати різноманітні образні і вербальні ідеї, підходити до проблеми з різних сторін, застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблеми (Дж. Гілфорд, П. Торренс) [5], різноманітність типів ідей, здатність переходити від однієї образної чи вербальної категорії до іншої, направлення думки обхідними шляхами (Ф. Вільямс) [11], здатність виділяти функції об'єкта і пропонувати різні способи його використання (О. І. Кульчицька) [7]; образна і вербальна *оригінальність* мислення – здібність продукувати незвичайні, нестандартні образи чи вербальні ідеї, відмінні від очевидних, суспільно прийнятих і банальних (Дж. Гілфорд, П. Торренс) [5], неординарні, нетривіальні образні і вербальні ідеї: віддалені асоціації, аналогії, зближення елементів, далеко віддалених один від одного в образному просторово-часовому відношенні (Г. Алдер) [1]; образна *деталізація* (розробленість) мислення здібність детально розвивати, доповнювати, розробляти образні ідеї, які виникли, розширювати їх межі (Дж. Гілфорд, П. Торренс) [11]; *назва* як показник вербального творчого мислення відображає «здібність виділяти головне, здібність розуміти суть проблеми» (Дж. Гілфорд, П. Торренс) [5]; багатство словарного запасу (кількість слів, використаних в назві), образне творче використання мови (Ф. Вільямс) [11]; *оригінальність тематична* – частота зустрічі у співвідношенні з швидкістю мислення образних оригінальних ідей, і – вербальних оригінальних ідей виявляється у виокремленні самих рідкісних і оригінальних образних і вербальних ідей у співвідношенні з кількістю реалізованих малюнків, тобто швидкістю у виконанні всіх малюнків і з загальною кількістю запропонованих ідей; чим рідше ідея зустрічається, тим більш вона оригінальна і особлива з урахуванням адекватності та конструктивності творчого рішення на малюнку, або у словесному прояві; і чим більше вона спостерігається у більшості малюнків або чим більше таких рідкісних ідей у використанні одного і того ж самого предмету, тим більш творчим і оригінальним є підхід даної особистості в житті (Н. А. Бельська) [11].

Розвиток образного і вербального творчого мислення в процесі соціалізації дозволяє особистості бути в тонусі і в будь-який момент творчо діяти і оригінально вирішувати соціальні задачі, що робить особистість сильною і соціально успішною. Тому спираючись на роботи таких вчених, як М. А. Алієва, Г. С. Альтшуллер, А. В. Горальський, А. Г. Грецов, І. В. Дубровіна, В. Ф. Калашин, Л. М. Карамушка, О. В. Костюченко, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, О. О. Реан, Р. О. Семенова, Ю. Г. Тамберг, Н. Ю. Хрящева, В. М. Ямницький та інші нами була розроблена спеціальна технологія, яка спрямована на оптимізацію складових творчої соціалізації особистості [10; 11].

В основі технології лежать *три основні змістові модулі*: інформаційно-пізнавальний; діагностичний; корекційно-розвивальний. Континуум завдань в основі змістових модулів припускав виділення в структурі системи психологічного впливу трьох послідовних рівнів: 1) *проблемно-адаптаційний*; 2) *рефлексивно-творчий*; 3) *творчо-адаптаційний рівень*. Кожен рівень тренінгу передбачав тематичні модулі: 1) соціально-адаптаційний, особистісний, комунікативно-емоційний, соціально-активний, психофізіологічний модуль; 2) рефлексивно-усвідомлюючий, творчо-розвиваючий модуль; 3) інтеграційний, життєтворчо-соціальний модуль. У свою чергу кожен із модулів реалізувався через систему спеціальних інтерактивних технік (міні-лекцій; релаксаційні техніки, метод ТРВЗ, КАРУС, метод вільних асоціацій, евристичних запитань, тощо) [2; 6; 10; 14].

Докладніша структура окремого заняття передбачає наступні етапи:

1) рефлексивний; 2) підготовчо-розігрівальний; 3) інформаційно-комунікативний; 4) практично-відтворювальний; 5) узагальнюючий.

Також слід зауважити, що технологія передбачала програвання двох основних напрямків: розвиток мотиваційно-особистісних властивостей; оволодіння когнітивно-операційними навичками.

Відповідно до поставлених завдань ми виділили сім основних критеріїв оцінки ефективності впровадження технології: *соціально статусне визнання* (ступінь досягнення позитивного суспільного визнання в сфері навчання, складних життєвих обставинах і творчості); *набуті творчі характеристики* (ступінь розвитку і набуття нових творчих рис); *соціально-психологічна адаптація* (ступінь успішної соціальної адаптації в усіх сферах життя); *соціально-адекватне задоволення потреб* (ступінь безконфліктного задоволення потреб в суспільному житті, легке подолання фрустрації); *вербальне творче мислення* (ступінь розвитку вербальної швидкості, гнучкості й оригінальності мислення); *образне оригінальне мислення* (ступінь розвитку оригінальних ідей, підходів і рішень в буденній і соціальній ситуації); *образне творче мислення* (ступінь розвитку образної швидкості, гнучкості, оригінальності і деталізації мислення).

Учасниками, технології розвитку складових творчої соціалізації, відзначено, що розроблена нами технологія сприяє оптимізації психологічних особливостей творчої соціалізації особистості. Вона дозволяє отримати знання, сформувати, розвинути складові соціалізації і побудувати конструктивні адаптаційні стратегії, здійснити перехід від станів дезадаптованості, тимчасової ситуативної адаптованості до стану стійкої ситуативної й загальної адаптованості. Також запропонована технологія дає можливість розвинути складові творчого мислення: швидкість, гнучкість, оригінальність і деталізацію; розкрити творчий потенціал і реалізувати його в різноманітних сферах життя; активізувати незахищені адаптаційні механізми психіки і перейти до стану творчої соціалізації особистості [11].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином було проаналізовано основні складові творчої соціалізації особистості, які утворюють її структуру і спонукають особистість до творчої діяльності в повсякденному житті.

Теоретично обґрунтовано, що зміст і структура творчої соціалізації особистості базуються на її вікових особливостях і взаємозв'язку складових соціалізації і творчого мислення та проявляються у: соціальній творчості, соціальній креативності як вищих формах соціальної активності особистості або суспільства; творчій адаптації як процесі змін, перебудові соціальних ситуацій на основі незахищених адаптивних механізмів; творчій соціалізації як найвищому шаблї соціалізації людини в середовищі.

Встановлено, що творча соціалізація особистості – це процес стійкої, загальної адаптованості на підставі активізації незахищених адаптаційних механізмів психіки, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування нею образу світу, структурним компонентом якого є уявлення про саму себе як частину цього світу, який тісно пов'язаний з детермінуючими складовими творчого мислення, що проявляється у майстерності, винахідливості і творенні нових і корисних продуктів діяльності, а також у соціальній лабільності, в якій здійснюється творчість особистості, її самовизначення.

Розроблена нами технологія сприяє оптимізації психологічних особливостей творчої соціалізації особистості. Вона дозволяє отримати знання, сформувати, і розвинути як складові соціалізації, так і складові творчого мислення особистості в процесі творчої діяльності.

Здійснене дослідження і розробка технології розвитку творчої соціалізації старшокласників відкриває *перспективи* для подальшого вивчення проблеми *творчої соціалізації особистості* у всіх вікових категоріях та у будь-яких соціальних сферах життя людини. Автор вбачає їх у розробці моделі психологічного консультування творчої молоді, а також у створенні програми підготовки шкільних психологів до надання психологічної допомоги дітям різних вікових категорій з проблеми творчої соціалізації у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Алдер Г. CQ, или Мускулы творческого интеллекта / Гарри Алдер ; пер. с англ. С. Потапенко. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 496 с.
2. Власова Е. И. Социальная креативность в структуре интеллекта социально одаренной личности / Е.И. Власова // Психология одаренности. – К., 1996. – С. 82-91.
3. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества : учебн. пособ. для вузов / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М. : Академический Проект, 2003. – 304 с.
4. Кобазева Ю.А. Динамика процесса социализации при переходе от младшего к старшему подростковому возрасту : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Юлия Александровна Кобазева. – М., 2005. – 172 с.
5. Краткий психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов-н/Д., 1998. – 512 с.
6. Кульчицька О. І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 25-31.
7. Кульчицька О. І. Творча обдарованість. Специфіка дитячої обдарованості / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2001. – № 1. – С. 3-10.
8. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посібник / І.Т. Кучерявий, О. І. Клепіков. – К. : Вища шк., 2000. – 288 с.
9. Ландау Э. Одаренность требует мужества : психологическое сопровождение одаренного ребенка / Э. Ландау ; пер. с нем. А. П. Голубева ; науч. ред. рус. текста Н. М. Назарова. – М. : Академия, 2002. – 144 с.
10. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К. : Освіта України, 2007. – 388 с.

11. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.01/ Олена Василівна Сторож. – К., 2011. – 358 с.
12. Ткачишина О. Р. Соціально-психологічна адаптація особистості як невід'ємна складова її соціалізації / О. Р. Ткачишина // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. – Т. VIII, вип. 1. – 412 с.
13. Хьелл Л. Теории личности : основные положения, исследования и применение / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 608 с. – (Мастера психологии).
14. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : СВД Черкасов М. П. ; Рівне : РДГУ, 2004. – 360 с.

References

1. Alder G. CQ, ili Muskuly tvorcheskogo intellekta / Garri Alder ; per. s angl. S. Potapenko. – M. : FAIR-PRESS, 2004. – 496 s.
2. Vlasova E. I. Social'naja kreativnost' v strukture intellekta social'no odarennoj lichnosti / E. I. Vlasova // Psihologija odarennosti. – K., 1996. – 82-91 s.
3. Ermolaeva-Tomina L. B. Psihologija hudozhestvennogo tvorchestva : uchebn. posob. dlja vuzov / L.B. Ermolaeva-Tomina. – M. : Akademicheskij Proekt, 2003. – 304 s.
4. Kobazeva Ju. A. Dinamika processa socializacii pri perehode ot mladshogo k starshemu podrostkovomu vozrastu : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.13 / Julija Aleksandrovna Kobazeva. – M., 2005. – 172 s.
5. Kratkij psihologicheskij slovar' / pod red. A. V. Petrovskogo, M. G. Jaroshevskogo. – Rostov-n/D., 1998. – 512 s.
6. Kul'chyts'ka O. I. Sotsial'ne seredovyshe u rozvytku obdarovanosti / O. I. Kul'chyts'ka // Obdarovana dytyna. – 2007. – № 1. – 25-31 s.
7. Kul'chyts'ka O. I. Tvorchy obdarovanist'. Spetsyfika dytyachoyi obdarovanosti / O. I. Kul'chyts'ka // Obdarovana dytyna. – 2001. – № 1. – 3-10 s.
8. Kucheryavy I. T. Tvorchist' – osnova rozvytku potentsiynykh dzherel osobystosti : navch. posibnyk / I.T. Kucheryavy, O. I. Klepikov. – K. : Vyshcha shk., 2000. – 288 s.
9. Landau Je. Odarennost' trebueta muzhestva : psihologicheskoe soprovozhdenie odarennogo rebenka / Je. Landau; per. s nem. A. P. Golubeva ; nauch. red. rus. teksta N. M. Nazarova. – M. : Akademija, 2002. – 144 s.
10. Moljako V. A. Tvorcheskaja konstruktologija (prolegomeny) / V. A. Moljako. – K. : Osvita Ukraini, 2007. – 388 s.
11. Storozh O. V. Psykholohichni osoblyvosti tvorchoyi sotsializatsiyi starshoklasnykiv : dys. kand. psykhol. nauk. : 19.00.01/ Olena Vasylivna Storozh. – K., 2011. – 358 s.
12. Tkachyshyna O. R. Sotsial'no-psykholohichna adaptatsiya osobystosti yak nevid'yemna skladova yiyi sotsializatsiyi / O. R. Tkachyshyna // Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' In-tu psykholohiyi im. H. S. Kostyuka APN Ukrayiny / za red. S. D. Maksymenka. – K., 2006. – T. VIII, vyp.1. – 412 s.
13. H'ell L. Teorii lichnosti : osnovnye polozhenija, issledovanija i primenenie / L. H'ell, D. Zigler. – SPb. : Piter Kom, 1999. – 608 s. – (Mastera psihologii).
14. Yamnyts'kyu V. M. Psykholohiya zhyt'tvetvorchoyi aktyvnosti osobystosti : monohrafiya / V.M. Yamnyts'kyu. – Odesa : SVD Cherkasov M. P. ; Rivne : RDHU, 2004. – 360 s.

Резюме. Стаття посвящена дослідженню складових творчеської соціалізації особистості. Осуществлен анализ научной литературы, которая раскрывает содержание понятия «творчеськая соціалізація». Обоснованно основні складові творчеської соціалізації особистості: соціально-психологічеська адаптація, фрустрація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті характеристики, образне і вербальне творчеське мислення, оригінальність тематичеська. Установлена суть творчеської соціалізації особистості. Проаналізована структура технології розвитку складових творчеської соціалізації особистості.

Ключевые слова: соціалізація, творчеське мислення, творчеська соціалізація особистості, складові творчеської соціалізації, технологія.

Summary. This article is devoted to the research of components of creative socialization of personality. Analysis of scientific literature showing the meaning of the concept «creative socialization» has been carried out. Main components of creative socialization were substantiated: social and psychological adaptation, frustration, social status, social recognition, acquired characteristics, figurative and verbal thinking, original thematic. The sense of creative socialization of personality was identified. The structure of the technique of creative socialization of personality has been analysed.

Key words: socialization, creative thinking, creative socialization of personality, components of creative socialization, the technology.

З М І С Т

<i>Передмова</i>	3
Павелків Р.В. Завдання та перспективи психологічної служби РДГУ	4
Петренко О.Б. Інноваційна діяльність практичного психолога в організації роботи «школи сприяння здоров'ю»	8
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психологія травми: трансгенераційний та феноменологічний аспекти	14
Абрамова С.В. Психолого-педагогічна діагностика сформованості соціальної активності у старших підлітків	17
Артемова О.І. Креативність як чинник розвитку професійних якостей майбутнього практичного психолога	22
Барно О.М. Причинно-наслідкові відносини у психології розвитку особистості	26
Білоус Р.М., Боровська А.С. Ціннісні орієнтації в процесі самоактуалізації старшокласників	31
Большакова А.М. Поведінка типу А як проблема професійного здоров'я майбутніх менеджерів	33
Борейчук І.О., Євдокимов Р.В. Умови використання арт-терапевтичних технік в роботі із геронтопсихологічною групою клієнтів	36
Борисова А.О. Психологічний моніторинг міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання	40
Бучко В.Б. Проблема справедливості психологічний аспект	43
Вознюк Ю.С. Аналіз проблеми самоствердження особистості	49
Воробійов А.М., Демчук О.О. Умови адаптації та фактори дезадаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі	52
Воронов Н.П., Курячий С.В. Здоровьесберегающие технологии в профилактике состояния здоровья студентов специальной медицинской группы с заболеваниями сердечно-сосудистой системы и опорно-двигательного аппарата	55
Герман Л.В. Значущість психологічної складової у професійній підготовці правоохоронців	60
Грицюк І.М. Емоційне виховання як засіб запобігання емоційної травми у дітей	63
Грубляк В.В. Розвиток пізнавальної активності студентів в процесі самонавчання	66
Давидюк С.Г., Пащенко О.О. Психологічні особливості прояву креативності студентів гуманітарного та технічного профілю	71
Демянюк О.Б. Образ світу як психологічна основа самореалізації молоді	74
Дружиніна І.А. Емпатія у системі професійно важливих якостей майбутніх психологів	78
Дучимінська Т.І. Соціально-психологічний тренінг як засіб корекції проявів особистісної безпорадності студентів	82
Жарікова С.Б. Образ «Я» підлітка у цілісній моделі психологічного здоров'я особистості	85
Жидко М.Е., Лушина Т.А. Проблема психологічної структури научного мировоззрення у студентів сучасного технічного університету	89
Жидко М.С., Кравченко К.О. Особливості переживання у льотчиків на гострій стадії горя	93
Жидко М.С., Журавская О.В. Особливості психологічної диференціації професійної дезадаптації, професійної деформації та емоційного вигорання	99
Жизномірська О.Я. Психологічне здоров'я особистості молодшого шкільного та підліткового віку	103
Іванашко О.Є., Вічалковська Н.К. Соціально-психологічна адаптація особистості в умовах інклюзивної освіти	107
Іванова Н.Г. Психологічні основи підготовки, необхідні для успішного професійного становлення фахівців: ретроспективний аналіз проблеми	110
Істинюк І.Д. Педагогічна практика – провідний засіб забезпечення готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами	114
Кідалова М.М. Фасилітативний супровід емоційних бар'єрів у підлітковому віці як умова збереження психологічного здоров'я	118
Корчакова Н.В. Диспозиційні основи просоціальності	124
Коширець В.В., Шкарлатюк К.І. Самофутурування як чинник самореалізації студентів з порушеннями розвитку	129
Крюкова Л.В. Сучасні підходи щодо динаміки емоційних процесів та їх впливу на здоров'я особистості школяра	132
Кулаков Р.С. Особливості профконсультаційного супроводу професійного самовизначення старшокласників впродовж навчання в школі	135
Кулакова Л.М. Моральний розвиток особистості засобами художньої літератури як підґрунтя формування почуття власної гідності у молодших школярів	140
Курдибаха О.М. Теоретичний аналіз проблем гендерного розвитку підлітків у процесі соціалізації	144
Левус Н.І., Волошок О.В. Самоставлення у студентів з різною навчальною мотивацією	146
Левшунова К.В. Благополуччя та здоров'я: спільне та відмінне між поняттями	151
Лисенко Л.М. Теоретичні аспекти проблеми психічного здоров'я особистості	154

Ліщук А.В. Вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення старшокласників	157
Луцик Г.О. Напрямки роботи соціальних педагогів з профілактики девіантної поведінки підлітків	160
Марчук Ю.С. Психолог-практик та психолог-теоретик: особливості формування професійного мислення	163
Назаревич В.В., Коротун В.В. Використання малюнкових технік психотерапії для самоідентифікації студентів.....	166
Нікула Н.В. Шляхи формування методичної культури студентів на етапі професійної підготовки	170
Новік Л.О. Психологічні складові іміджу психолога	173
Ногачевська І.О. Розуміння текстів – базовий компонент вузівського навчання студентів.....	176
Олексієнко С.Б. Оволодіння майбутніми правоохоронцями психологічними знаннями, необхідними для створення соціально-психологічної характеристики об'єкта оперативного інтересу з політичного середовища.....	180
Олійник О.В. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів	184
Павелків В.Р., Мокич Н.В. Психологічні ознаки в системах соціокультурного простору молодіжних субкультур	187
Паливода О.О. Психологічні аспекти професійного становлення особистості у вищому навчальному закладі	193
Петренко Н.В. Модель становлення професійної спрямованості менеджера на етапі навчання у вищому навчальному закладі.....	197
Пилип'юк Т.О., Мушкевич М.І. Гендерна диференціація особистісних особливостей осіб з різним ставленням до репродуктивного здоров'я	201
Пилипака Ю.І., Гамарнюк О.В., Романюк В.Л. Психічна травма як функціональна модель розладів психіки і поведінки особистості	205
Піонтковська Д.В. Розвиток національної ідентичності особистості в юнацькому віці	210
Рибак В.А. Особливості процесу соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами.....	214
Рудь Г.В. Гендерні аспекти формування перспектив власного кар'єрного росту сучасної молоді.....	217
Рудюк О.В. Психологічне здоров'я особистості як копінг-ресурс подолання кризи безробіття.....	221
Савелюк Н.М. Елементи релігійного дискурсу в освітньо-виховному просторі України.....	226
Савенко Д.О. Проблема самоідентичності жінки в період раннього онтогенезу дитини	230
Савуляк В.О. Особливості запиту студентів щодо діяльності психологічної служби ВНЗ	233
Самойлова Н.В., Метіль Я.М. Підходи до розвитку психологічної компетентності студентів-валеологів	237
Ставицька О.Г. Оптимізація консультативної взаємодії психолога з клієнтом технологіями самопрезентації	240
Стаднік І.В., Мушкевич М.І. Психологічні особливості переживання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) учасниками зони антитерористичної операції (АТО).....	244
Сторож О.В. Розвиток складових творчої соціалізації особистості	248
Тищенко І.А. Вплив статево-рольових стереотипів на професійну самореалізацію жінок у руслі проблеми гендерної освіти.....	254
Угрин О.Г. Роль організаційної ідентичності у процесі професійного становлення молодого спеціаліста.....	257
Федоренко Р.П. Вплив залежності партнерів від соціальних мереж на шлюбно-сімейні взаємини.....	261
Федюк Т.М., Корчакова Н.В. Особливості розвитку самооцінки у процесі соціалізації дітей з вадами слуху	264
Хлівна О.М. Психопрофілактика здоров'я в студентському віці	267
Хупавцева Н.О. Поняття соціального статусу у контексті проблеми становлення особистості.....	270
Чагарна С.Є. Особливості інтеграції дітей з порушеннями слуху	274
Чмир Т.В. Вольова сфера особистості: теоретичні аспекти	277
Шаповал І.М. Механізми EGO-захисту як детермінанта адаптивної стратегії особистості	280
Шевців М.В., Романюк В.Л. Особливості взаємозв'язку кольору очей і темпераменту у студентів-біологів в умовах рівненщини	285
Шевчик Р.В. Дослідження та корекція уваги у підлітків	288
Шуль М.Т. Теоретичні основи формування здорового способу життя учнів початкових класів як психолого-педагогічна проблема	292
Відомості про авторів	296

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 4

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 22.04.2015 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 90

Адреса: 33000 м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТЗОВ "Дока центр"
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 4. – Рівне:
РДГУ, 2015. – 300 с.**

ISBN 978-966-2695-00-7

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88